

K problému ekonomické odpovědnosti podniku[#]

(Diskuse k článku: Klusoň, Václav: *O ekonomické odpovědnosti. Politická ekonomie*, 2005, roč. 53, č. 4, s. 435-457.)

Dana Kovanicová*

Ve svém poměrně obšírném článku „O ekonomické odpovědnosti“ zkoumá jeho autor (Klusoň, 2004) v teoretické části nejdříve základní souvislosti mezi odpovědností a ekonomickou vědou, právem, filosofií a etikou, aby následně tuto problematiku pojednal v hospodářské praxi. Princip odpovědnosti v chování ekonomických subjektů pak analyzuje z aspektu vlastníků, podnikatelů a řídících pracovníků.

Neodpovědné jednání samotných *vlastníků* a *řídících pracovníků* vedoucí k poškození třetích osob je postihováno podle občanského a trestního zákona a záleží tudíž na kvalitě těchto právních norem, do jaké míry od takového jednání odstrašují a nakolik jsou naopak vůči němu benevolentní. Tomu se věnovat nehodláme. Naším záměrem je diskutovat „odpovědnost podnikatelů“ (jak autor tento typ odpovědnosti v praxi autor nazval) – v našem pojetí spíše odpovědnost podniku (jak dále dovodíme. Máme totiž zato, že autor pojímá ekonomickou odpovědnost podnikatelů/podniku příliš úzce, když ji spatřuje pouze v institutu ručení, jehož uplatnění navíc přichází na pořad dne většinou až při krizových situacích. Chceme dovést, že podnik má poměrně rozsáhlou ekonomickou odpovědnost vůči veřejnosti v průběhu celé své podnikatelské činnosti. Donucovacím nástrojem k tomu je povinnost zveřejňovat v pravidelných intervalech informace o své ekonomické situaci. To se uskutečňuje jednak prostřednictvím prezentace účetní závěrky, jednak (v závislosti na významnosti podniku z hlediska veřejného zájmu) zveřejňováním celé škály dalších finančních i nefinančních informací.

Jsme si vědomi, že hovoříme-li o odpovědnosti podnikatelů, podniku, podnikatelského subjektu či řídících pracovníků, dostáváme se do poněkud slepé uličky nejen proto, že v mnoha případech mezi jejich odpovědností neexistuje pevná hraniční čára (případně že jejich odpovědnost mnohdy splývá), ale zejména proto, že není jasně vymezen pojmový aparát.

1 Institut ručení jako nástroj odpovědnosti

1.1 Vlastnictví a institut ručení

Autor tuto problematiku uvádí výrokem, že „vlastnická odpovědnost v podnikatelských aktivitách má podobu ručení.“ (s. 446). Obšírně pak rozvádí charakteristiku ručení v jednotlivých typech podnikání, jak jsou upraveny v naší zemi. Analyzuje princip a rozsah ručení u podnikatele – jednotlivce, dále ve všech typech obchodních společností a nakonec v družstvu. Brzy dochází k závěru, že v případě společnosti s ručením omezeným ručí společník pouze výší svého nesplaceného vkladu; splatí-li plně svůj vklad, je ve své roli vlastníka od ručení zproštěn, což znamená, že ručí výhradně podnik(atel) jako samostatná právnická osoba. Ještě větší nesoulad mezi odpovědností vlastníka/vlastníků a

---

Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného záměru *Rozvoj účetní a finanční teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska* s registračním číslem MSM6138439903.

* Prof. Ing. Dana Kovanicová, CSc. – profesorka; Katedra finančního účetnictví a auditingu, Fakulta financí a účetnictví, Vysoká škola ekonomická v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <kovanicd@vse.cz>.

podniku/podnikatele je u akciové společnosti: akcionáři za závazky společnosti neručí vůbec. Ani členové družstva neručí za závazky družstva. Závěr? Vlastnickou odpovědnost nelze ztotožňovat s institutem ručení.

Hovoříme-li o institutu ručení, je vhodné připomenout, že ani sebedokonalejší systém ručení ještě nemusí znamenat, že věřitelé budou opravdu uspokojeni alespoň ve výši dané limitem ručení u dané právní formy podnikání (výší základního kapitálu, osobním majetkem vlastníka apod.). Důvodem může být jednak samo účetnictví, jednak právní norma upravující úpadek. Účetnictví může být vedeno záměrně nepoctivě (takže vykazovaná hodnota majetku nemusí být věrohodná), legislativní úprava úpadku může zase svojí nedokonalostí dávat podnět k násilnému prohlášení úpadku, k nevěrohodnému určení majetkové podstaty dlužníka, k rozkrádání během řešení úpadku konkurzem či reorganizací apod.

1.2 Několik poznámek k pojmovému aparátu

Na otázku, kdo ručí v případě, že neručí vlastník/vlastníci (jak je tomu např. u akciové společnosti), odpoví naprostá většina odborné veřejnosti, že ručí podnik. V běžně užívaném odborném jazyce se totiž pojetí podniku podstatně liší od právního vymezení.¹ Příkladem je český obchodní zákoník, který v úvodních ustanoveních vymezuje *podnik* jako „soubor hmotných, jakož i osobních a nehmotných složek podnikání“ (§5), *podnikatelem* fyzickou nebo právnickou osobu splňující určité podmínky (§2, odst. 2) a *podnikáním* „soustavnou činnost prováděnou samostatně podnikatelem ...“ (§2, odst. 1). Právnická osoba založená za účelem podnikání je obchodní společnost² (obecná ustanovení, §56, odst.1), ale může být i družstvem.³ Z hlediska českého práva tedy vedle vlastníků nemůže ručit podnik (neboť je chápán jen pasivně jako věc hromadná), ale podnikatel, i když se to z hlediska lingvistického jeví poněkud nelogické.

Nepřekvapí proto, že někteří autoři vycházející z české legislativy zakládají svoje odborné práce na východisku, že (v případě obchodní společnosti) společnost vlastní podnik – neboli že podnik je vlastněn společností (Vomáčková, 2005). Ale i oni dovozují, že v pojetí práva se ztrácí funkčnost podniku jako ekonomické jednotky a že praxe pracuje na předpokladu, že podnik a podnikatelský subjekt (ve smyslu fyzické nebo právnické osoby podnikající pod určitým typem) jsou totožné.

Protože však výše zmíněné legislativní vymezení podniku platí jen pro účely daného zákona, nejsme vázáni se jím nyní řídit. Pod pojmem podnik budeme rozumět ekonomický celek zahrnující všechny složky, jak jsou výše zákonem jednotlivě vymezené, navíc včetně všech účastníků podnikatelské činnosti. K tomuto pojetí nás opravňuje i definice uvedená v Mezinárodních standardech účetního výkaznictví (IFRS, 2006, s. 296):

„Podnik je ucelený soubor aktiv a činností prováděných a řízených za účelem:

(a) poskytování výnosu pro investory, nebo

---

¹ Odlišnosti v pojetí podniku vyplývají jednak z odlišných teorií, které podnik jako ekonomickou kategorii vymezují, jednak ze skutečnosti, že každý zákon dotýkající se této oblasti definuje podnik „pro účely tohoto zákona“, bez ohledu na jeho vymezení ve styčných zákonech. To má nedozírné následky pro podnikovou praxi, která s jednou kategorií musí pracovat v různých pojetích.. Citlivé je to zejména v oblasti daňové (podnik jako daňový subjekt), účetní (podnik jako účetní jednotka) atd.

² I k termínu „obchodní společnost“ máme silné výhrady. Proč právě obchodní? Toto označení navozuje představu, že se jedná o obchodní podnik (oproti výrobnímu, dopravnímu podniku, podniku služeb apod.). Ani termín „společnost“ není z hlediska českého jazyka příhodný. Obecně se jím totiž míní určité společenství lidí (občanská společnost, společnost ve smyslu co nejširší veřejnosti apod.). To předkladatelé zákona nezvažovali.

³ Může být i státním podnikem, ale ten je upraven zvláštním zákonem.

(b) zajišťování nižších nákladů nebo jiných ekonomických užitků přímo a proporcionálně členům a účastníkům. “

Podnik se obvykle skládá ze vstupů, procesů aplikovaných na tyto vstupy a výsledných výstupů, které se používají nebo budou používat pro tvorbu výnosů. ...“

Z tohoto pohledu lze na otázku, kdo ručí, jestliže neručí vlastníci, odpovědět: ručí podnik.

2 Institut zveřejňování informací a odpovědnost

Povinnost zveřejňovat informace je přímým dokladem uznání toho, že v hospodářské praxi má podnik jistou odpovědnost vůči vlastníkům i svému okolí. Rozsah zveřejňovaných informací se samozřejmě liší tím, o jak významný podnik se jedná: stupeň významnosti se určuje podle toho, zda má či nemá podnik tzv. **veřejnou odpovědnost** (public accountability).⁴

2.1 Zveřejňování jako projev odpovědnosti

Ve většině zemí se požadavky na zveřejňování vytvářely a odvozovaly od veřejně obchodovaných a velkých nekótovaných podniků a rozšiřovaly se na škálu ostatních uživatelů účetních informací. Zveřejňování informací je obvykle požadováno minimálně v ročních intervalech, případně i častěji. Společnosti často dobrovolně poskytují i taková zveřejňování, která jdou nad rámec povinností uložených tržním prostředím.

Přísný režim zveřejňování, zajišťující plnou transparentnost, je klíčovým rysem tržně orientovaného monitorování činnosti podniku. Je zásadní podmínkou toho, aby vlastníci mohli uplatňovat svá vlastnická práva. Zkušenosti v zemích s velkým a aktivním trhem ukazují, že prezentace informací může být rovněž silným nástrojem ochrany investorů i odpovědného chování podniku. Striktní režim zveřejňování může přilákat kapitál a udržet důvěru v kapitálové trhy. Naopak slabé zveřejňování a netransparentní praktiky mohou přispívat k neetickému chování, ke ztrátě tržní integrity a velkým nákladům jak na straně podniku a jeho vlastníků, tak v celém hospodářství. Vlastníci a potenciální investoři vyžadují pravidelný přístup ke spolehlivým, srovnatelným a dostatečně podrobným informacím, jež jim umožní odhadnout úroveň řízení podniku, hodnotu akcií/úcastí, strukturu vlastnictví a hlasovacích práv. Nedostatečné nebo neprůhledné informace ohrožují fungování trhů, zvyšují náklady kapitálu a vedou k neefektivní alokaci ekonomických zdrojů.

Zveřejňování napomáhá rovněž tomu, aby veřejnost lépe porozuměla struktuře a aktivitám podniku včetně jeho vztahu k ekologickým a etickým standardům a jeho chování uvnitř širší komunity, v jejímž rámci svoji činnost provádí. K ohraničení rozsahu povinně zveřejňovaných informací přijímá řada zemí koncept významnosti. Významná informace je obvykle definována jako informace, jejíž nezveřejnění by mohlo ovlivnit ekonomická rozhodnutí těch, kteří tyto informace využívají.

Zatím jsem měli na mysli spíše významné podniky – významné z hlediska veřejné odpovědnosti. Ostatní podniky, které nespádají do této kategorie – a označované jako „malé a střední podniky“, mají jisté úlevy ve zveřejňování. Ale i u nich se vývoj ubírá směrem k rozšiřování požadavků na prezentaci a transparentnost informací.

---

⁴ V ČR se v této souvislosti hovoří o veřejném zájmu (public interest). Tento výraz však sémanticky nevystihuje podstatu věci.

2.2 Obecné požadavky na zveřejňování

Jaké informace by měly veřejně odpovědné podniky prezentovat? Tato problematika byla zahrnuta do výzkumných úkolů Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj⁵ (OECD), která již v r. 1999 vypracovala koncept požadavků na zveřejňování a transparentnost, jež byly následně předány k veřejné diskusi a publikovány v r. 2004 jako součást publikace *The Principles of Corporate Governance* (OECD, 2004), jež je celosvětově chápána jako všeobecně uznávaný koncepční rámec správy podniku.

Uvádíme stručný obsah části nazvané *Zveřejňování a transparentnost* (Disclosure and Transparency) včetně požadavků na auditing jako záruky věrného a poctivého zobrazení prezentovaných informací:

- (a) Zveřejnění by mělo zahrnovat minimálně následující informace:
- finanční a provozní výsledky podniku,
  - cíle podniku,
  - hlavní vlastnické podíly a hlasovací práva,
  - politiku odměňování členů rady (board) a klíčové exekutivy, informace o členech rady včetně kvalifikace a výběrového řízení, o ostatních ředitelských postech a zda jsou tyto posty považovány za nezávislé na radě,
  - transakce přízněných stran,
  - rizikové faktory předvídatelné v dohledné době,
  - problémy týkající se zaměstnanců a ostatních účastníků podnikové činnosti,
  - strukturu správy podniku a její politiky, zejména obsah kodexu upravujícího řízení podniku, způsob a proces jeho implementace.
- (b) Informace mají být připravovány a zveřejňovány podle vysoce kvalitních účetních standardů; prezentovány mají být i další finanční a nefinanční údaje.
- (c) Roční audit má být prováděn nezávisle, kompetentně a kvalifikovaně, aby auditor podal radě a akcionářům objektivní ujištění, že finanční výkaznictví věrně zobrazuje finanční pozici a výkonnost podniku ve všech podstatných ohledech.
- (d) Externí auditoři jsou odpovědní akcionářům a jsou vázáni vůči podniku povinností uplatňovat při provádění auditu řádnou profesionální péči.
- (e) Postupy užívané k šíření informací mají být voleny tak, aby uživatelé dostávali relevantní informace na bázi rovnosti, včasnosti a efektivnosti.
- (f) Koncepční rámec správy podniku má být projektován na bázi efektivního přístupu, který podporuje provedení analýz a doporučení ze strany analytiků, brokerů, ratingových agentur a jiných institucí, který je relevantní pro rozhodování investorů a který není zatížen podstatnými zájmovými konflikty, jež by mohly ohrozit poctivost analýz a doporučení.

2.3 Role účetního výkaznictví

Jak patrně, veškeré požadavky na zveřejňované informace – jak jsou obsaženy v bodech (a), (b), a (e) – splňují u podniků spadajících do kategorie veřejně odpovědných v plném

---

⁵ Česká republika je jejím členem od 21. prosince 1995.

rozsahu oba soubory světově uznávaných účetních standardů: jak mezinárodní „IFRS“, tak americké „US GAAP“. Vyhovuje jim i připravovaný Mezinárodní standard účetního výkaznictví pro malé a střední podniky (IFRS SMEs), i když jeho nároky na zveřejňování jsou přizpůsobeny povaze těchto podniků. Ale ani většina národních jurisdikcí upravujících účetnictví a výkaznictví malých a středních podniků není daleka od rámce těchto požadavků.

Vzhledem ke kolapsům velkých nadnárodních firem přesahují požadavky světově uznávaných standardů účetního výkaznictví dokonce požadavky zakotvené v OECD Principech, když požadují více informací, jež by ujišťovaly o transparentnosti a spolehlivosti zveřejňovaných informací. Nástrojem k tomu má být zveřejňování systémů vnitřních kontrolních systémů uplatňovaných v podniku a zveřejňování přístupu k řízení podnikových rizik (Kovanicová, 2006). Nově se objevuje požadavek, aby management ve své zprávě (označované jako „management comment“) potvrdil veřejným prohlášením svoji odpovědnost za zavedení a udržování adekvátních vnitřních kontrol napříč finančním výkaznictvím a aby na konci každého roku účinnost těchto kontrol zhodnotil a zveřejnil, a aby detailně zveřejnil přístup k řízení podnikových rizik a jejich účinnost.

Odpovědnost za kvalitu účetního výkaznictví si dnes nelze představit bez **odpovědnosti auditorů** – jak dokládají body (c) a (d) OECD Principů. Nepočítáme-li roli vnitřního auditu, jsou externí auditoři předposledním článkem v odpovědnosti za transparentní a hodnověrné zveřejňování informací. Od nich se požaduje, aby provedli takový rozsah detailních prací, který by jim dovolil vyslovit:

- názor na účetní závěrku společnosti,
- názor na manažerskou zprávu o systémech vnitřních kontrol a řízení rizik,
- vlastní názor na to, zda současně implementované vnitřní kontroly garantují hodnověrné finanční výkaznictví a zda přijaté způsoby řízení rizik nejsou v rozporu s odpovědností vůči veřejnosti.

Posledním článkem v odpovědnosti jsou **finanční analytici, brokeři, ratingové instituce** a jim podobní strážci kapitálového trhu (viz bod (f) Principů OECD), kteří na základě finančního výkaznictví hodnotí finanční pozici a výkonnost podniku, předpovídají budoucí vývoj a dávají rady a doporučení.

Význam posledních dvou článků je zřejmý: pokud selže podnik ve své ekonomické odpovědnosti, zbývají ještě dva články, které na to mohou (a dokonce mají povinnost) upozornit. Jestliže ale selžou i tyto články systému ekonomické odpovědnosti, pak nastává zákonitě situace obdobná krachu Enronu či Worldcomu.

Závěr

1. Vlastnická odpovědnost v podnikatelských aktivitách nemusí mít nutně podobu ručení. Příkladem je akciová společnost, kde vlastníci za závazky společnosti neručí vůbec, nebo společnost s ručením omezeným, kde vlastníci přestávají ručit okamžikem splacení svých vkladů.
2. Ekonomická odpovědnost v praxi nemůže být spojována pouze s institutem ručení, případně se správou společnosti.
3. Významným nástrojem odpovědnosti podniku vůči veřejnosti je institut zveřejňování informací. Podnik prokazuje a naplňuje tuto odpovědnost v průběhu své činnosti tím, že pravidelně zveřejňuje informace.
4. Požadavky na prezentaci informací o veřejně odpovědném podniku byly po celosvětové diskusi zakomponovány do Principů správy podniků, vydaných OECD v r. 2004.

5. Naprostou většinu požadavků OECD na zveřejňování splňují oba celosvětově uznávané soubory standardů finančního výkaznictví – IFRS i US GAAP. V požadavcích na zveřejňování systémů vnitřních kontrol a přístupů k řízení podnikových rizik jdou nad rámec požadavků OECD.
6. Ekonomická odpovědnost podniku je systémově posílena jednak odpovědností auditorů, jednak finančních analytiků působících na nejružnějších pozicích a v nejružnějších institucích. Selhání posledních dvou článků způsobuje selhání celého systému ekonomické odpovědnosti a vede ke krachu neodpovědného podniku (případně i jeho auditorské firmy) a k trestnímu postihu analytiků.

Literatura:

- [1] IFRS (2006): *Mezinárodní standardy účetního výkaznictví (IFRS) včetně Mezinárodních účetních standardů (IAS) a Interpretací k 1. lednu 2005*. Praha, Svaz účetních, 2006.
- [2] Klusoň, V. (2005): *O ekonomické odpovědnosti*. Politická ekonomie, 2005, roč. 53, č. 4, s. 435-457.
- [3] Kovanicová (2006): *Systémy vnitřních kontrol a podniková rizika: současné světové a evropské trendy v požadavcích na jejich zveřejňování*. Účetnictví, 2006, ro4. \$!, č. 7, s. 22-29.
- [4] OECD (2005): *Principles of Corporate Governance – 2004*. [on-line], Paris, OECD, c2004, [cit.: 21. 5. 2004], <<http://www.oecd.org/dataoecd/32/18/31557724.pdf>>.
- [5] Vomáčková, H. (2005): *Účetnictví akvizicí, fúzí, a jiných vlastnických transakcí (vyšší účetnictví)*. Praha, BOVA POLYGON, 2005.

K problému ekonomické odpovědnosti podniku

Dana Kovanicová

ABSTRAKT

Článek polemizuje s autorem, který spatřuje ekonomickou odpovědnost podniku pouze v institutu ručení a v odpovědnosti řídicích pracovníků. Článek upozorňuje, že odpovědnost podniku v praxi se uplatňuje nikoli až při krizových situacích, ale v průběhu celého života podniku. Nástrojem k tomu je institut povinného zveřejňování informací. Jeho rozsah je v různých zemích rozdílný. Pokud jde o korporace, jsou požadavky na zveřejňování zakotveny ve všeobecně uznávaných OECD Principech správy podniku. Většinu těchto požadavků na zveřejňování informací zajišťují oba soubory nadnárodních standardů finančního výkaznictví – IFRS i US GAAP. V požadavcích na zveřejňování systémů vnitřních kontrol a řízení podnikových rizik jdou tyto standardy nad rámec požadavků OECD.

Klíčová slova: Ekonomická odpovědnost; Zveřejňování informací; OECD Principy.

About Problem of Economic Responsibility of an Entity

ABSTRACT

This essay discusses with an opinion that sees the responsibility of an economic entity in practice only in the instrument of guarantee and in the responsibility of management. This article notices, that the responsibility of entity is realised in practice not until critical situation, but during all entity life. The instrument to it is the mandatory disclosure of information. Its extent is different in various countries. As for corporation, the requirements on disclosure are imbedded in generally accepted OECD Principles of Corporate Governance. Majority of these requirements is supported by both sets of multinational financial reporting standards – IFRS as well as US GAAP. In the demands to the presentation of the internal control systems and entity risk management these standards go beyond OECD claims.

Key words: Economic responsibility; Disclosure of information; OECD Principles.

JEL classification: G14.